

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

6.6 lecke – 20 perc

Pufendorf – 6: A morális tértől a kötelezettség morális minőségéig

A fizikai tárgyak térben elfoglalt helye analógiájára a *status* el lehet gondolni egyfelől *meghatározatlanul* (*indeterminate*) amennyiben *morális minőségek* eredménye (*ex qualitatibus moralibus*); másfelől *meghatározottan* (*determinate*), amennyiben valamely morális mennyiségre vagy összevetésre vonatkozó szempontot foglal magába. *Meghatározatlanul* az ember *statusa* vagy *természetes állapot* vagy *hozzájáruló* (*adventus* – pozitív jogból következő) *állapot*. Az ember meghatározatlan természetes morális *status*át nem azért nevezzük *természetes állapotnak*, mert az az ember lényének fizikai elvei szerinti módusz, hanem azért, mert létezését biztosító impozíciója nem függ az akarattól: az ember morális *természetéből* fakad, melyet Isten helyezett belé. A teljes morális-politikai létszféra az emberi elme (és nem pusztán fizikai szükségletei epikureus kulminációjának) szabad akaratú impozíciója, kivéve azt a tényt, hogy természetes képességgel rendelkezik erre az impozícióra.

A fizikai szubsztanciák analógiájára a morális térben morális személyek állnak fenn, akik különböző sajátosságokkal rendelkeznek, melyek rendre affektív és érték (*aestimativum*) jellegűek.

De jure, 1,1,17

Az első sajátosságok szerint a személyek bizonyos elv alapján hatást szenvednek el, míg az utóbbiak alapján lehetséges a személyek és a dolgok értékelése. Az előbbiek a *minőség*, míg az utóbbiak a *mennyiség* legtágabb értelemben vett jelentése alá tartoznak.

Morális minőség és mennyiség mint a morális személy sajátosságai.

A tér mechanikai szerkezete és a morális-civil *status* közötti párhuzam tehát azt is implikálja, hogy a morális minőségek kauzalitása és a mennyiség szerinti fokozatosság elveit is bevezessük a társadalom ontológiájába. Pufendorf elsősorban a hatalom (*potestas*), a jog (*ius*) és a kötelezettség (*obligatio*) jelenségeit érti a civil-morális minőségek alatt (De jure 1,1,18-21).

De jure, 1,1,19

Operatív* morális minőségek aktív vagy passzív jellegűek. Az előbbiek legnemesebb fajtái a *hatalom*, a *jog* és a *kötelezettség*.

* Pufendorf további megkülönböztetéseket is bevezet, így a formális és operatív morális minőségek fogalmait is, ez számunkra most nem fontos.

De jure, 1,1,19

A hatalom az, ami által valaki legitim módon és hatásosan képes megcselekedni valamit. E hatás voltaképpen az, hogy a másik személyre valami megcselekvésének kötelezettségét rójuk, vagy hogy a másik személy által kivitelezett cselekedeteket jóváhagyjuk vagy nem gátoljuk; vagy hogy érvényt szerzünk valaki más arra vonatkozó képességének, hogy megtegyen vagy birtokoljon valamit – mely képességnek előzetesen híján volt.

A hatalom definíciója.

A kötelezettség témájával ér össze a klasszikus **természetjogi kérdésfelvetés** a **morális entitások** tanításával Pufendorfnál. A morális személyek és a morális minőségek – mint az értelem által intencionált társadalmi mező egységei – egy teljesen új létszférát nyitnak meg a szenvedélyszerű önérdékkövetés felett. A kötelezettség e definícióját követő sorokban Pufendorf a hatalom, jog és kötelezettség teljes társadalmi szférát átható morális-civil minőségei mellett felsorol bizonyos „szenvédélyszerű morális minőségek” -et is, amelyeket „úgy fogunk fel, hogy azok bizonyos módon hatást gyakorolnak az emberek ítéletére”, ezek: becsület (*honor*), gyalázat (*ignominia*), tekintély (*auctoritas*), komolyság (*gravitas*), feddhetetlenség (*claritas*), homályosság (*obscuritas*) stb. (De jure, 1,1,21) Pufendorf eme, a társadalompszichológia irányába tett megjegyzése ellenére a morális minőségek alapvetően a deduktív módszerrel dolgozó politikai filozófia alapjelenségei:

De jure, 1,1,21

Kötelezettség az, ami által valakinek morális szükség-szerűséggel kell bizonyos magatartás tanusítania, jóvá-hagynia vagy eltűnie.

De jure, 1,2,8:

Tehát sajátos értelemben vett **bizonyításokat** a **morális minőségekkel** [*circa qualitates morales*] **kapcsolatban** vezetünk a morális dolgok szférájában, amennyiben ezekre érvényes az, hogy bizonyosan megilletik a cselekedeteket és a személyeket [...] amikor azt vizsgáljuk, hogy vajon egy ilyen cselekvés jogos vagy jogtalan, hogy vajon egy ilyen – általában elgondolt – személyt megillet-e egy ilyen jog vagy egy ilyen kötelezettség.

A társadalom pozitív jogi állapotának keretei között jelentkező kötelezettség, jog és hatalom nem eredeztethető az önérdékkövető egyéni

stratégiák eredőjeként. A tiszta természetjogi kötelezettség, és nem a társadalom pszichés tényezőinek (szégyen, ambíció vagy elismerés) feltárása teszi lehetővé a társadalomról alkotott elméletet.

A *morális létezők* imponációja nyitja meg Pufendorf számára azt filozófiai teret, ahol a természetes kötelezettség mind Grotiustól, mind Hobbestól distanciált elmélete lehetővé válik.

- **Hobbes** szempontjából azt mondhatjuk, hogy a *morális létezők* elmélete egyfelől biztosítja a természetes jogok és kötelezettségek Hobbes által tagadott fennállását, teszi azonban ezt úgy, hogy a *morális létezők* elmélete másfelől fenntartja a jogi kötelezettség normativitásának Hobbes által mindenekelőtt vallott voluntarista jellegét.
- **Grotius** szempontjából azt mondhatjuk, hogy egyfelől a *morális létezők* elmélete felszámolja a Grotius által képviselt morális értékrealizmus álláspontját, teszi ezt azonban úgy, hogy az *morális létezők* elmélete másfelől fenntartja a pozitív társadalmi állapot Grotius által meghirdetett természetjogi távlatát. Az ember kizárólag morális személyként ismerheti fel természetes kötelezettségeit.

Pufendorfnak nem állt szándékában egy átfogó erkölcsfilozófiai elmélet kibontása akkor, amikor bevezette a *morális létezők* és *morális minőségek* kifejezéseit. Másként fogalmazva: e terminológia bevezetése kifejezetten társadalom- és politikai filozófiai célokat tartott szem előtt. Mégis: a pozitív jogi-politikai-társadalmi viszonyok a priori elmélete bizonyos **morálfilozófiai** előfeltevéseken nyugszik. Az ember természettől fogva képes saját szenvedélyszerű önfenntartásának meghaladására, mégpedig értelme használata által. Az ember értelme használata által a morális létezés szféráját helyezi a mechnikus jellegű fizikai világ fölé. Bármily ingatag is e létszféra állapota, pusztán az által, hogy az értelem *a priori* imponációján alapul, alkalmas arra, hogy a társadalom teljesen egészéről elméletet alkossunk. Az értelem által intencionált társadalmi létszféra elméleti és gyakorlati kulcsa az, hogy az értelem képes a kötelezettség pusztán eszméjének felismerésére. Amint az értelem képes a természetes individuum szabadságát kötelezettség alá helyezni, abban az elméleti pillanatban képes lesz a társadalmat strukturáló kötelezettség-komplexumok létrehozására is.

Kérdések:

1. Melyek a legfontosabb morális minőségek Pufendorfnál?
2. Levezethető-e a szociabilitás kötelezettsége önfenntartásom egyéni érdekéből?
3. Milyen értelemben tekinthető a morális létezők elmélete erkölcsfilozófiának Pufendorfnál?

Irodalom:

- Craig L. Carr-Michael J. Seidler: *Pufendorf, Sociality and the Modern State*, in: Haakonssen (ed.): *Grotius, Pufendorf and Modern Natural Law* (Dartmouth, Ashgate, 1999), 133-157.
- Haakonssen, Knud: *Natural Law and Moral Philosophy. From Grotius to the Scottish Enlightenment*. Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Hochstrasser, Timothy J.: *Natural Law Theories in the Early Enlightenment*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Palladini, Fiammetta: *Samuel Pufendorf. Disciple of Hobbes*, Leiden-Boston, Brill, 2019.

Schneewind, Jerome B.: Pufendorf's Place in the History of Ethics, *Synthese* 72 (1987), 123-155.

